

A magyar nyelvű / etnikumú népesség aránya a Kárpát-medencében a 19–21. században

A térkép célja, hogy a népszámlálások adatainak felhasználásával bemutassa a magyar etnikum / nyelv elterjedését a Kárpát-medence területén az elmúlt kétszáz év során. Ezért a korábban alkalmazott, a lakosság számával súlyozott méretű kördiagramos ábrázolások, illetve az egyetlen idősík illusztrálására alkalmas foltterképek helyett a magyarság arányának időbeli változását oszlopdigramokon mutatja be térképünk. A térkép az 1850-es erdélyi népszámlálás, az 1880-as és 1910-es magyarországi népszámlálás, továbbá a mai országhatáron túli területek esetében a szomszédos országok 2000 körüli népszámlálási adatait ábrázolja egy 1910-es közigazgatási határos településszintű alaptérképen (1:144 000).¹ A térképen az egyes oszlopok a magyarság arányát reprezentálják (az utolsó, üres oszlop – a viszonyítást megkönnyítendő – a 100%-os értéket jelképezi). Mindez persze azt is jelenti, hogy a források sokszínűsége és a közigazgatás szempontjából kiválasztott évmetszet miatt a megjelenítés korántsem egységes és teljes körű. Ennek okai a következők.

1. Az ábrázolt százalékos arányok (melyek tehát a létszámot nem mutatják, az oszlopok nagysága a létszámmal ábrázolástechnikai okok miatt nem arányos) az 1880. és az 1910. év esetében anyanyelvi megoszlást mutatnak, az 1850. év és az ezredfordulás, utódállami statisztikák feldolgozása esetében azonban nem, így az oszlopnagyságok változásának interpretálásakor ezt a torzító tényezőt feltétlenül figyelembe kell venni.

2. Az 1910-es közigazgatási alap használata azt eredményezi, hogy a térkép nem tudja kezelni az azóta bekövetkező település-szétválásokat és -összevonásokat. Nagykapos térségében például számos település olvadt össze új néven, így ezeknek hiányzik a 2000 körüli adatsora. A Csallóköz közepén sem feltétlenül magyarságukat vesztő vagy elnéptelenedő falvakkal találkozunk (szemben pl. a Lévától délre eső térséggel), hanem a közigazgatási változások eredményei miatt nincs mindenütt 1910 utáni adatsor. Ugyanígy Gyimesbükkben, Gyimesközéplokon és Gyimesfelsőlokon a romániai közigazgatás több „sat”-ra bontott 1910-es közigazgatási egységeket, melyek etnikai adatsorai így csonkán jelennek meg: pl. Gyimesbükkről levált sat-ként Bálványospataka, Tarhavaspataka stb., melyek román többségűek, de nem voltak ábrázolhatók, így a „maradék”, 1910-es területen ábrázolt Gyimesbükk a magyarság szempontjából kedvezőbb etnikai arányokat mutat a ténylegesnél. Ugyanígy az önállósult fürdők (Homoródfürdő, Málnásfürdő, Tusnádfürdő), gyártelepek, telepese falvak stb. (érvényes ez Kárpátalja és Szlovákia esetében is) etnikai adatai sem jelennek meg a térképen. (Erdélyben így kb. 50.000 magyar nem jelenik meg önálló oszlopdigramon, vagy legalábbis nem a saját településén.) A hivatalos, comuna szintű ábrázolásnál azonban térképünk így is mindenképpen részletesebb (Erdély és a Partium területén kb. 2000 lakott települést ábrázoltunk). Szintén torzítja az etnikai arányokat a határmegvonással kettévágott települések esete: Técső egy része Romániához került, amely magyar többségűvé vált, mivel azonban 1910 előtt ennek nem volt önálló közigazgatási területe, így az itteni erdélyi adatok a kárpátaljai településrésznél szerepelnek. Ugyanez a helyzet Komárom-Révkomárom esetében, mely 1910-ben szintén egyetlen entitás volt, így a 2000 környéki adatoknál a szlovákiai oldal magyarsága van feltüntetve. Számos település etnikai viszonyai pedig akár 10 év távlatában is jelentős változáson mehetnek keresztül: ennek oka lehet a nagyfokú migráció (Romániából 2 millió ember hiányzik legalább), a közigazgatási átalakítás, de a változó identitás is (a Csángóföld szélén fekvő Kóstelek például hol magyar, hol román többséget mutat).

¹ Az 1773-as Lexicon locorum (kiegészítve Vályi András 1797-es adataival), valamint a Miskolczi Ambrus-Varga E. Árpád-féle erdélyi felekezeti összeírások anyaga a térképen nem szerepel, de a kialakított adatbázisban megtalálható.

Szlovéniában szintén eltér a mai közigazgatás az 1910-es állapotoktól, a Drávaszögben ugyancsak utólag kellett pótolni az adatokat.

3. Ami a területi kiterjedést illeti, nem ábrázoltuk a Drávától délre eső, 1910-ben Horvátországhoz tartozó területeket, beleértve az azóta Szerbiához került Szerémséget, továbbá Fiumét. Így Kórógy, Szentlászló vagy a Szerémségben Maradék, Pétervárad stb. adatai sem találhatóak a térképen, az 1910 előtt a Dráva-jobbpart horvát településeire telepített magyarajkú cselédség adatai szintén hiányoznak, miként hiányzik a Csángóföld magyarsága is.

4. A több poligonból álló (exklávékkal, enklávékkal tarkított) települések esetében az oszlopdiagramok ezek súlypontjába kerültek: vagyis előfordulhat, hogy a diagramok valójában a poligonon kívül, más települések közigazgatási területén jelennek meg (Ipp, Csehétfalva, Székelyfancsal, Nyikómártonfalva, Ülke stb.)

A térképet tehát a fent elmondottak figyelembevételével, elsősorban tájékozódás céljából szerkesztettük. A vele kapcsolatos észrevételeket szívesen fogadjuk az alábbi címen: mnhp@unideb.hu

Demeter Gábor
tudományos főmunkatárs
BTK Történettudományi Intézet

Túri Zoltán
egyetemi adjunktus
DE Földtudományi Intézet